

GÜRCİSTAN'DAKİ RUS VARLIĞININ AHISKA İSYANLARINA ETKİSİ (OSMANLI VE GÜRCÜ KAYNAKLARINA GÖRE)*

 Fırat ÇAKIR^a

Öz

Çarlık Rusyası'nın 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Gürcistan'ı işgal süreci başlamış; Ruslar, 1829 senesinde imzalanan Edirne Antlaşması'na kadar geçen 50 yılı aşkın sürede Acara dışında bütün Gürcistan'ı işgal etmişlerdir. Gürcü Krallıkları, Gürcistan'ın ilhak süreci öncesinde o döneme kadar tahakkümü altında oldukları Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ın kontrolünden kurtulmanın bir yolu olarak din kardeşi gibi gördükleri Ruslar'la yakın ilişkiler kurma yolunu seçmiş, Rusları adeta kendileri için bir kurtarıcı olarak görmüşlerdir. Ancak, 1783 senesinde imzalanan Georgiyevsk Antlaşması ile Rusların Gürcistan'a yerleşmeleri Gürcü Krallıkları'nın beklediği ortamı oluşturmamış, aksine Rusların tahakkümünün Osmanlı İmparatorluğu ve İran'ın tahakkümünden daha ağır sonuçlara gebe olduğunu anlamalarını sağlamıştır. Rus yönetiminin icbar ettiği ağır şartlar karşısında Gürcüler 1804, 1812 ve 1819 senelerinde Rus yönetimine karşı ayaklanmalar gerçekleştirmişler, ancak başarı sağlayamamışlardır. Her ne kadar Gürcistan'da Rus yönetimine karşı bir öfke olsa da Osmanlı kontrolünde olan Ahıska ve Acara'da, Gürcistan'daki Rus yönetiminden destek alarak isyan edip Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlık kazanmaya dair fikirler yeşermiştir. Bu ideal doğrultusunda Ahıska'da XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı yönetimine yönelik üç isyan meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Ahıska Eyalet valisi olan Selim Khimshiasvili'nin 1814 senesinde başlattığı isyan olup ardından 1816 senesinde oğlu Ardanuç Sancak beyi olan Ahmed Khimshiashvili'nin isyanı meydana gelmiştir. Yine 1816 senesinde Ahıska şehrinde bölgedeki askerlerin ve yöneticilerin zorbalıkları neticesinde bir halk ayaklanması daha meydana gelmiş, bu ayaklanma ise Ağzı-Açık Mehmed Ağa namıyla bilinen Ahıska Eyaleti'ne bağlı Khertvisi Sancağı'nda sancak beyi olarak görev yapan Mehmed Vachnadze tarafından idare edilmiştir. Çalışmamızda, Ahıska'da meydana gelen isyanlarla Gürcistan'daki Rus yönetimi arasındaki ilişkiler incelenecektir. Çalışmamızda birincil kaynak olarak Osmanlı arşiv belgelerinden yararlanılmış olup Gürcüce ve Türkçe çalışmalar da konumuza kaynak teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Tarihi, Çarlık Rusyası, Gürcistan Krallıkları, Ahıska Eyaleti, Ahıska İsyanı.

* Bu makale, Batum Shota Rustaveli Devlet Üniversitesi'nde Prof. Dr. Otar Turmanidze ve Doç. Dr. İrakli Baramidze'nin danışmanlığında Aralık 2020 tarihinde tamamlanmış olduğumuz "Ahıska Eyaleti 1774-1829 Küçük Kaynarca'dan Edirne Antlaşması'na Kadar (Osmanlı Kaynaklarına Göre)" isimli doktora tezimizden türetilmiştir.

^a Öğr. Gör. Dr., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ardahan/Türkiye, firatcakir@ardahan.edu.tr

THE EFFECT OF THE RUSSIAN PRESENCE IN GEORGIA ON THE MESKHETIAN REVOLTS (ACCORDING TO OTTOMAN AND GEORGIAN SOURCES)

Abstract

With the 1774 Treaty of Kuchuk-Kainarji, the occupation process of Georgia started by the Tsarist Russia; The Russians occupied all Georgia except for Adjara in the 50-year period until the Treaty of Adrianople signed in 1829. Before the annexation of Georgia, the Georgian Kingdoms chose to establish close relations with the Russians, whom they saw as their religious brothers, as a way to get rid of the control of the Ottoman Empire and Iran; They saw the Russians as a savior for themselves. However, the settlement of Russians in Georgia with the Treaty of Georgiyevsk signed in 1783 did not create the environment expected by the Georgian Kingdoms, on the contrary, it made them understand that the Russian occupation would have more severe consequences than the control of the Ottoman Empire and Iran. In the face of the harsh conditions of the Russian administration, the Georgians carried out uprisings against the Russian administration in 1804, 1812 and 1819, but they could not achieve success. Although there was an anger against the Russian administration in Georgia, ideas about gaining independence against the Ottoman Empire by rebelling with the support of the Russian administration in Georgia grew in the ancient Georgian lands of Akhaltshike and Adjara, which were under Ottoman control. In line with this ideal, three rebellions against the Ottoman rule occurred in Akhaltshike. The first of these was the rebellion initiated by Selim Khimshiasvili, who was the governor of the Akhaltshike Province, in 1814, and then in 1816, the rebellion of Ahmed Khimshiashvili, whose son was Ardanuch Sanjak Bey. Again in 1816, as a result of the tyranny of the soldiers and administrators in the region, another popular uprising took place in the city of Akhaltshike, and this uprising was managed by Mehmed Vachnadze, who served as the sanjak bey in the Khertvisi Sanjak of the Province of Akhaltshike, known as Ağzı-Açık Mehmed Ağa. In our study, the relations between the uprisings in Akhaltshike and the Russian administration in Georgia will be examined. In our study, Ottoman archive documents were used as the primary source, and Georgian and Turkish studies also constitute a source for our subject.

Keywords: History of Russia, Tsarist Russia, Kingdoms of Georgia, Meskhetian Revolt, Province of Akhaltsikhe.

ВЛИЯНИЕ РОССИЙСКОГО ПРИСУТСТВИЯ В ГРУЗИИ НА ВОССТАНИЯ МЕСХЕТИНЦЕВ (ПО МАТЕРИАЛАМ ОСМАНСКИХ И ГРУЗИНСКИХ ИСТОЧНИКОВ)

Аннотация

Включение Грузии в состав царской России началось с Кючук-Кайнарджийского договора 1774 года. В течение 50 лет (до подписания Адрианопольского мирного договора в 1829 году) русские заняли всю Грузию, за исключением Аджарии. Грузинские царства стремились к установлению тесных взаимоотношения с русскими,

которых считали своими братьями по вере. Они видели в русских спасителей, которые избавят их от контроля Османской империи и Персии. Однако присутствие русских в Грузии в соответствии с Георгиевским договором, подписанным в 1783 году, не создало условий, ожидаемых грузинскими царствами. Напротив, это привело к осознанию того, что российское присутствие в Грузии будет иметь более серьезные последствия, нежели контроль со стороны Османской империи и Персии. Грузины поднимали восстания против российской администрации в 1804, 1812 и 1819 годах, но не смогли добиться успеха. Несмотря на это, идеи о получении независимости от Османской империи при поддержке России росли на древних грузинских землях Ахалцихе и Аджарии. В соответствии с этим в Ахалцихе произошли три восстания месхетинцев против османского владычества. Первым из них было восстание 1814 года, инициированное Селимом Химшиашвили, губернатором Ахалцихской провинции. Затем в 1816 году было восстание Ахмеда Химшиашвили, сыном которого был бей санджака Ардануч (Артануджи). В том же 1816 году, как результат военно-административной тирании в регионе, в городе Ахалцихе произошло еще одно народное восстание, руководителем которого был Мехмед Вачнадзе, бей санджака Хертвиси в провинции Ахалцихе, известный как Агзы-Ачик Мехмед Ага. В исследовании рассматривается связь между восстаниями в Ахалцихе и присутствием российской администрации в Грузии. В основе исследования лежат архивные документы Османской империи, а также анализ грузинской и турецкой историографии по рассматриваемой теме.

Ключевые слова: История России, царская Россия, Грузинские царства, провинция Ахалцихе, месхетинское восстание.

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya'daki hedefleri açısından büyük önem arz eden Ahıska Eyaleti 1578 senesinde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Ahıska Eyaleti, Osmanlıların bölgeyi fethinin ardından Kafkasya'daki Osmanlı varlığının en önemli dayanak noktasını teşkil etmiştir. Ahıska, jeopolitik konumu gereği Osmanlıların Kafkasya'da İran, Rusya ve Gürcü Prenslikleri ile yaşadığı çatışmaların her daim ortasında kalmış bir serhat şehri olarak Osmanlı siyasi tarihinde önemli bir yer işgal etmektedir. Ahıska eyaleti, fethinin ardından yaklaşık iki buçuk asır boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun, Gürcistan Krallıkları'na, Azerbaycan'a ve İran'a yönelik seferlerinde kilit rol oynamış, aynı zamanda Anadolu için bu bölgelerden gelebilecek tehditlere karşı bir kalkan vazifesi görmüştür. Ahıska'nın etnik yelpazesi içerisinde en büyük gayritürk unsur şüphesiz ki Gürcülerdir. Gürcistan Krallıkları'nın 1774 senesinde imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile yavaş yavaş işgal süreci başlamış, bu dönemde Gürcü kral ve feodallerinin gözünde Ruslar kurtarıcı gibi görülmeye başlanmıştır. İlerleyen yıllarda Osmanlı idaresi altındaki Acara ve Ahıska bölgelerinde yaşayan Gürcü halkının, anavatanlarındaki Rus işgallerini de bu minvalde değerlendirerek isyanlara kalkıştıkları görülmektedir.

Ahıska Eyaleti'nin isyan geçmişi bölgedeki Gürcü halkının ve Gürcü feodallerinin gözünde Osmanlılara alternatif ve aynı zamanda müttefik olarak nitelendiren Rusların Kafkasya'daki işgalleri ile paralel bir şekilde ilerlemiştir. Rus Çarı I. Petro (1682-1725) döneminde temelleri atılan Kafkasya'daki Rus ilerlemesi, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı ile resmen başlamış; bu ilerleme, Osmanlı ve İran tahakkümü altında bulunan, bu iki büyük güç arasındaki çıkar çatışmaları sayesinde siyasi hayatlarını devam ettirebilen Kartli-Kahet kralı II. Erekle (1762-1798) ve İmeret kralı II. Solomon'un (1789-1810) bu iki büyük güce karşı durabilmelerinin yegane yolunun din kardeşi olarak gördükleri Çarlık Rusya'sı ile ittifaktan geçtiğine kanî olmalarına sebep olmuştur.¹ Nihayetinde; Kartli-Kahet kralı II. Erekle'nin 24 Temmuz 1783 tarihinde dönemin Rus çaricesi II. Katerina ile karşılıklı olarak imzaladığı Georgiyevsk Antlaşması ile Rusların Tiflis merkezli Doğu Gürcistan'a yerleşmelerinin ilk adımı atılmış ve Ruslar, Güney Kafkasya'da ilk defa Osmanlı, İran ve Azerbaycan yönünde yapacakları hareketler için sağlam bir dayanak noktası elde etmişlerdir.² Ayrıca, o dönem II. Erekle'nin yönetimine muhalif olan Bagrat Hanedanı'ndan Prens Aleksandr'ın Kartli-Kahet tahtını ele geçirmeye yönelik faaliyetleri ve Lezgiler ile Dağlılar'ın Gürcistan'daki yağma akınları da bu antlaşmanın imzalanmasında önemli paya sahiptir.³

Rusların, Georgiyevsk Antlaşması ile Tiflis'te bir garnizon kurarak askeri anlamda Kartli-Kahet topraklarına yerleşmeleri, ilerleyen dönemlerde diğer Gürcü krallıklarının da Rus tahakkümü altına girmelerinin ilk adımını teşkil etmiştir. Nitekim, II. Erekle'nin 1798 tarihinde ölümünün ardından başa geçen Kartli-Kahet kralı XII. Giorgi'nin elçisi Garsevan Chavchavadze'nin, 23 Kasım 1800 tarihinde St. Petersburg'da Bagrat Hanedanlığı'nın ve Gürcü Kilisesi'nin özerk kalması şartıyla Kartli-Kahet'in Rusya koruması altına girmesini sağlayan antlaşmayı sunmasıyla Kartli-Kahet Krallığı tamamen Rus tahakkümü altına girmiştir.⁴ Ancak antlaşmadan 10 gün sonra XII. Giorgi'nin ölmesi ve veliaht Prens Davit'in tahta çıkmak konusunda kararsız kalması sonucunda Çar I. Pavel 18 Ocak 1801 tarihinde yayınladığı beyanname ile Kartli-Kahet krallığını ilhak ettiğini açıklamıştır.⁵ Çar, bu yeni statükoyu 12 Nisan 1802 tarihinde "Gürcistan Halkına" adlı bir manifesto ile Gürcü halkına deklare ederek Kartli-Kahet krallığını resmen ilhak etmiştir.⁶ Kartli-Kahet Krallığı'nın ilhakının ardından Tiflis, Kafkasya Genel Valiliği'nin yönetim merkezi olacaktır. Kafkasya'nın en önemli ticaret şehri olan Tiflis, jeopolitik konumu gereği merkez olarak seçilmiş, başına Kafkasya Orduları Başkomutanı ve Genel Vali sıfatlarıyla General Knorring atanmıştır.⁷ Kartli-Kahet Krallığı'nın ilhakından iki yıl sonra ise İmeret Kralı II. Solomon 21 Nisan 1804 tarihinde Rus himayesine girmek için dönemin Kafkasya Genel Valisi General Tsitsianov'a müracaat ederek himaye teklifinde

¹ Detaylı bilgi için bkz. Türker Özgür, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferi'ne", *History Studies* 7 (2015): 149-165.

² Paichadze Giorgi, *Kartli Kaxetisa da Rusetis Urtiertobebis Ganaxleba 80iani Wlebis Dasawiyisshi. 1783 W. Xelshekruleba* (Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973), 689.

³ Türker, "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi", 153.

⁴ İobashvili Guliver, *Kartul-Rusuli Politikuri-Diplomatiuri Kontaqtebi XVIII-XIX Saukuneta Mijnaze da Kartl-Kaxetis Samefos Aneqisia Rusetis Mier 1801 W. Aqti* (Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973), 299.

⁵ Gvosdev Nikolas K., *Imperial Policies and Perspectives Towards Georgia, 1760-1819*. (Oxford: Macmillan, 2000), 75.

⁶ Berdzenishvili Nikoloz, *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi* (Tiflis: Saqartvelos SSR Mecnierebata Akademia, 1965), 243.

⁷ Tanrıverdi Mustafa, "Rusya'nın Merkez-Taşra İdari Yapılanmasında Kafkasya (1785-1882)", *Türkiye Günlüğü* 126 (2016): 62.

bulunmuştur. II. Solomon'un teklifi 4 Temmuz 1804 tarihinde kabul edilmiş ve İmeret Krallığı Rus himayesine girmiştir.⁸

Bu dönemde Gürcü krallıkları dindaş oldukları Rusları, Osmanlı ve İran tahakkümünden kurtulmanın bir aracı olarak görmekteydiler. Gürcü krallıklarının içerisinde buldukları genel hava ve kurguladıkları ideal şöyle özetlenebilir; Rus desteği sağlayarak Osmanlı işgali altında olan Gürcistan topraklarını kurtarmak ve tek bir çatı altında birleştirilmek, ardından ise oluşacak milli birlik çerçevesinde Rus tahakkümünden kurtulmak. Gürcü hanedan üyeleri ve feodal beyler, Rus tahakkümünü Osmanlı ve İran tahakkümünden daha kabul edilebilir bulmuşlar; hiç değilse Gürcistan topraklarının bir Rus eyaleti olarak da olsa tek bir çatı altında birleşmesinin yüzyıllardır birbirleriyle çatışan Gürcü krallıklarının amansız savaşına son vereceğini düşünmüşlerdi.

Ancak, Çarlık yönetiminin Gürcistan'da uyguladığı sert politikalar hem feodal beyleri hem de halkı kısa bir süre içerisinde isyan noktasına getirmiştir. Gürcü prens ve feodal beylerin Rusların yürürlüğe koydukları reformları kabul noktasındaki isteksizlikleri, Rusların Kafkasya'daki askeri hareketlerini finanse etmek için halkın sırtına yüklediği ağır vergi ve çalışma şartları ile birleşince, 1804 senesinde Gürcistan'ın Mtiuleti bölgesinde Rus yönetimine karşı ilk isyan patlak vermiştir.⁹

Bu isyan silsilesi 1812 senesinde Kahet bölgesinde başlayan başka bir isyanla devam etmiştir. 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın bitiminin ardından savaş boyunca Rusların Gürcü halkına karşı uyguladığı sistemli zulümler, ağır vergiler, Gürcü kilisesine yönelik baskılar ve ağır çalışma şartlarına daha fazla dayanamayan Kahet bölgesindeki Gürcüler, tekrardan Çarlık yönetimine karşı 31 Ocak 1812 tarihinde isyan etmişlerdir.¹⁰ İsyanın başlamasının ardından Bagrat hanedanından I. Giorgi'nin kral ilan edilmesiyle Gürcistan'ın önemli bir bölümü isyana katılmıştır. Gürcistan'daki isyanı bastırmak için şiddetli önlemler alan Ruslar, 26 Mart 1812 tarihinde isyanın liderlerinden Prens Khavabulov'u yakalamış ve Rusya'ya göndermişlerdir. İsyanda hem yaralanan hem de ölenlerin sayısı toplam olarak 1.140 kişidir.¹¹ Bu dönemde İran'da bulunan Bagrat Hanedanı'ndan Prens Aleksandr ise, isyanın başlaması ile Gürcistan'a dönmüş, Gürcü ve Lezgilerden oluşan birliklerle isyana destek vermiştir. Ancak, Prens Aleksandr'ın birlikleri eğitimsiz ve gerekli silahlardan yoksun olmaları nedeniyle 23 Ekim 1812'de General Orbeliani komutasındaki Rus ordusuna yenilmişler ve böylelikle isyan bastırılmıştır.¹² General Orbeliani, eski bir tavad (soylu) ailesine mensup olup bu dönemde Orbeliani hanedanı Gürcistan'ı işgal eden Ruslarla yakın ilişki içerisindeydiler.

Bu dönemde Osmanlı kontrolü altındaki Acara ve Ahıska'daki hem Müslüman hem de Hristiyan Gürcü ahalinin ve Gürcü soylularının işgalci olarak niteledikleri Osmanlı yönetiminden kurtulmak için bir arayış içerisinde oldukları görülmektedir. Batı Gürcistan'da Osmanlı idaresinin kurulmasından itibaren bölgedeki Gürcü soylularının zaman zaman Osmanlı yönetimine yönelik ufak çaplı isyan girişimleri olmuştu. Ancak,

⁸ Canashia Simon; N. Berdzenishvili, *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi Wigni* (Tiflis: Mecnierebata, 1990), 265.

⁹ Guruli Vahtang, *Saqartvelos Axali İstoria (1801-1918), Wigni I* (Tiflis: Qartuli Universiteti, 2017), 92.

¹⁰ Allen William. E.D, *A History of the Georgian People* (London, 1971), 218.

¹¹ Canashia; Berdzenishvili, *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi Wigni*, 282.

¹² Guruli, *Saqartvelos Axali İstoria (1801-1918)*, 267.

Osmanlı idaresi bölgenin merkezden uzaklığı, kırılğan ve isyana müsait siyasi yapısı ve bölgede İran'ın varlığı gibi gerekçelerle bu tarz hareketlere karşı müsamahakar olmaya ve soyluları tatmin etmeye yönelik bir yaklaşımla bu hareketleri sona erdirmeye çalışmıştır. Ancak, Kafkasya jeopolitiğinde üçüncü bir aktör olarak Çarlık Rusyası'nın belirmesi bütün dengeleri alt üst etmiş; uzun yıllardır Osmanlı ve İran tahakkümü altında olan Gürcü Krallıkları'nın kurtuluş için Ruslara meyletmesi sonucunu doğurmuştur. Bundan dolayı Gürcistan'da her ne kadar Rus yönetimine yönelik isyan hareketleri gerçekleşmiş olsa da Samskhe-Cavakheti yani Ahıska bölgesindeki Gürcü soyluları idaresi altında oldukları Osmanlı yönetimine karşı Ruslarla iş birliği yapmaktan geri durmamışlardır. Gerçekleşen isyan hareketlerinde Gürcülerin Ruslarla iş birliği içerisinde oluşları, bölgedeki Osmanlı hükmünün ortadan kaldırılması ve Rus işgalinin gerçekleşmesi gibi ciddi sonuçlar doğurabilirdi. Bu nedenle Osmanlılar, bölgedeki müsamahakar politikalarından vazgeçmiş, gerçekleşecek isyanlarda sert önlemler almaya mecbur olmuştur.

XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde Ahıska'da meydana gelen üç isyan hareketi temelde iki gerekçe ile gerçekleşmiş olup ilerleyen yıllarda sonuçları açısından farklılık arz etmektedir. İlk isyan hareketi Ahıska'daki Gürcü soylularından olan, aynı zamanda Ahıska valisi olarak da görev yapmış olan Selim Paşa'nın (Selim Khimshiasvili) 1814 senesinde başlattığı isyan olup ikinci isyan ise Selim Paşa'nın oğlu olup Ahıska Eyaleti'ne bağlı Ardanuç sancak beyliği görevinde bulunmuş olan Ahmed Paşa'nın (Ahmed Khimshiasvili) 1816 senesinde başlattığı isyandır. Bu iki isyan hareketi ilk etapta bölgede Osmanlı idaresini bitirme ve ardından Rus desteği ile bağımsız bir Gürcistan kurma arzusu üzerine şekillenmişken; sonrasında isyan hareketlerinin gelişimi, Osmanlı yönetiminin isyancı liderlere karşı tutumu, isyancı liderlerin idealleri ve bölgedeki siyasi dengeler neticesinde farklı sonuçlara gebe olacaktır. Üçüncü isyan hareketi ise bölgedeki Osmanlı yöneticilerinin ve birliklerinin zorbalıkları neticesinde halk tarafından başlatılıp ardından dönemin Khertvisi Sancak beyi olan Ağzı-Açık Mehmed Ağa'nın (Mehmed Vachnadze) isyanın liderliğini ele almasıyla siyasi bir nitelik kazanan 1816 Ahıska halk ayaklanmasıdır. İlk iki isyan hareketi en başından siyasi arzularla ortaya çıkmışken, üçüncü isyan hareketi bu hüviyeti sonradan kazanacaktır. Çalışmanın geri kalan kısmında bu üç isyan hareketi detaylıca incelenmeye çalışılacak; isyan hareketlerinin akıbeti, Osmanlı, İran ve Rusya ile ilişkileri açıklamaya tabi tutulacaktır.

1) Ahıska Eyaleti'nde Selim-Şerif Paşa Rekabeti ve Selim Paşa İsyanı

Ahıska'da XIX. Yüzyılda gerçekleşen isyan hareketlerinin ilk ve en önemlisi, şüphesiz ki Ahıska valisi olarak bölgeyi uzun yıllar Osmanlı adına yönetmiş olan Selim Paşa isyanıdır. Selim Paşa, 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlı ve Gürcistan tarihinde önemli bir politik figürdür. Osmanlı-Rus-İran çekişmesinin hızlandığı bir dönemde Selim Paşa, Ahıska gibi stratejik açıdan çok önemli bir bölgede iki defa eyalet valisi olarak görev yapmıştır. İlk eyalet valiliği 1802-1809, ikincisi ise 1812-1815 tarihleri arasındadır. Selim Paşa, Acara bölgesinin Nigazeuli köyünde doğmuş olup Khimshiasvili soyadı ile Acara bölgesinde yöneticilik yapan ilk kişi Selim Paşa'nın babası Abdül Bey'dir (1735-1784).

Abdül Bey, Acara'daki ilk Khimshiashvili beyiydi.¹³ Selim Paşa'nın atadan Ahıskalı olmayıp atalarının Gürcistan'daki Zendidi bölgesinden Ahıska'ya geldikleri Gürcü kaynaklarında belirtilmektedir.¹⁴ Selim Paşa 1755 yılında doğmuştur. 1784 senesinde babasının ölümünden sonra Acara Sancak Beyi olarak tayin edilmiş, 26 Ağustos 1802 tarihinde ise Acara ile kendisinden önceki Ahıska Eyalet valisi olan Şerif Çakeli'nin yerine Ahıska Eyalet valisi olarak tayin edilmiştir.¹⁵

Şerif Çakeli ise Ahıska'nın eski Atabegler sülalesinden olup 1792 senesinde Ahıska Eyalet valisi olan babası Süleyman Paşa'nın ölümünden sonra Ahıska eyalet valisi olarak tayin edilmiştir.¹⁶ Şerif Paşa'nın halkın kendisinden duyduğu rahatsızlık üzerine görevden alınması ve yerine Selim Paşa'nın getirilmesi iki paşa arasındaki mücadelenin başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Selim Paşa, 1806-1812 Osmanlı-Rus savaşının başlamasının ardından savaşın ilk dönemlerinde bölgede Ruslara karşı harekatlarda bulunmuş, Rusların 10 Mayıs 1807 tarihinde Ahılkelek Kalesi'ne yönelik saldırılarını savuşturmada aktif rol üstlenmiştir.¹⁷ Rus saldırısı sırasında kaleyi savunanlar arasında bulunan Selim Paşa'nın yeğeni ve başka yakınları bu saldırıda ölmüştür.¹⁸ Selim Paşa Ruslarla meydana gelen çatışmanın ardından kazandığı zaferi İstanbul'a bildirirken Ruslardan aldığı kesik başları da göndermiştir.¹⁹

Ancak, Selim ve Şerif Paşa arasında Ahıska Eyalet valiliği için yapılan mücadele bir noktadan sonra öyle bir hal almıştır ki, 1806-1812 savaşı sırasında Rusların Faş Kalesi'ne düzenledikleri saldırıda, o dönem Trabzon Eyalet valisi ve Trabzon Sevahili Seraskeri olarak görevlendirilen Şerif Paşa ile Selim Paşa arasındaki rekabet sonucunda her iki paşanın da Faş kalesine yardım konusunda isteksiz davranmaları, Faş Kalesi'nin 1809 senesinde Rusların eline geçmesi ile neticelenmiştir.²⁰ Faş Kalesi'nin Rusların eline geçmesinin ardından Şerif ve Selim paşaların emre itaatsizlikleri nedeniyle idam edilmeleri gündeme gelmiştir. Ayrıca Selim Paşa'nın savaş sırasında Ruslara yönelik bir sefere hastalığını bahane ederek katılmaması Osmanlı Devleti'nin Selim Paşa'dan şüphe etmesine yol açmıştır.²¹ Bunun üzerine Selim Paşa, Acara'ya çekilmiş ve Ahıska bölgesi valisiz kalmıştır. Osmanlı Devleti, Şerif Paşa'dan memnun olmasa da kendisinin talebi üzerine mecburen isteğini kabul etmiş ve 1810 senesinde Şerif Paşa tekrardan Ahıska eyalet valisi olmuştur.²²

Selim Paşa her ne kadar müslüman olsa da Ahıska'daki ilk eyalet valiliği döneminde bir yandan Osmanlı yönetimiyle ilişkilerini iyi tutmaya çalışırken, diğer yandan da

¹³ Turmanidze Otar, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel Naxevis Samxret-Dasavlet Saqartvelos Sazogadoebriv-Politikur CxovreBASHI", *Erovnuli-Ganmatavisuflebeli Modzraoba XIX. Saukunis Samxret-Dasavlet Saqartveloshi*, Niko Berdenishvilis İnstituti (2015): 54.

¹⁴ Surmanidze Ramaz, "Selim Ximshiasvili Samxret-Dasavlet Saqartvelos Gantavisuflebishvis Brdzolis Winaamdzholi", *Erovnuli-Ganmatavisuflebeli Modzraoba XIX. Saukunis Samxret-Dasavlet Saqartveloshi*, Niko Berdenishvilis İnstituti (2015): 45.

¹⁵ Süreyya Mehmed, *Sicil-i Osmanî* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 1492.

¹⁶ Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, 1589.

¹⁷ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi, C.AS./876-37591-0..

¹⁸ Lomsadze Shota, *Samstxe-Cavaxeti (XVIII. Saukunis Shuawlebidan XIX. Saukunis Shuawlebamde)* (Tiflis: 1975), 120.

¹⁹ COA, HAT/1363 - 53836 - 0.

²⁰ COA, HAT/1002-42061-0.

²¹ Surmanidze, "Selim Ximshiasvili", 44.

²² COA, C.DH./298-14875-0.

Ruslarla gizliden gizliye yakın bir ilişki kurarak kendi önderliğinde bağımsız bir Gürcistan Devleti kurabilmek için faaliyetlerine devam etmekteydi. Selim Paşa, 1809 senesinde o dönem Çarlık Rusyası'nın Gürcistan Genel Valisi olan General Tormasov'un (Gürcistan Genel Valiliği 1809-1811) temsilcisi Jorashvili ile görüşmüş ve bu toplantıda Rus himayesini kabul etmiştir. Buna göre; Ahıska bölgesi, daha önceden Rusya tarafından işgal edilen Guri ve Megrel Krallıkları gibi otonom statüye sahip olacak, bu krallığın başında ise Selim Khimshiasvili olacaktır.²³

Selim Paşa, 1810 senesine kadar Ruslarla yakın ilişkilerini sürdürmüş ve Rus desteği ile kendi önderliğinde Ahıska merkezli bir otonom devlet kurmak için faaliyetlerine devam etmiştir. Gürcü kaynakları, Selim Paşa'nın Rusya'ya meyiletmesinin nedenini ailesini ve bölgedeki konumunu koruma isteği olarak belirtmektedirler. Ancak, Paşa'nın her ne kadar Müslüman olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun doğal düşmanı olan Ruslarla anlaşmasının sonradan kendisini de rahatsız ettiğini ve bu minvalde Selim Paşa'nın politikasının özellikle 1810'dan sonra değiştiği belirtilmektedir.²⁴ Özellikle, yakın ilişki içerisinde olduğu İmeret Kralı II. Solomon'un Ruslar tarafından uğradığı zulm, hakaretler ve ardından hapsedilmesini gördükten sonra Rus desteği ile hedeflediği amaca ulaşamayacağını anlamış ve kendi önderliğinde bağımsız bir Gürcistan ideali için faaliyete geçmiştir.²⁵ Ruslar bu dönemde Ahıska'yı ele geçirmek için sadece Selim Paşa ile irtibat halinde değildiler. Ruslar bir yandan Selim Paşa ile ilişkilerini geliştirirken diğer yandan da Ahıska üzerindeki otoritesini ve bölgeye karşı isteğini bildikleri Şerif Paşa'yı da kendi yanlarına çekmek için uğraşmıştır. Şerif Paşa'nın tekrardan Ahıska'yı ele geçirebileceğinin farkında olan Ruslar, Şerif Paşa'yı da bu minvalde cezbetmeye çalışmışlardır. Bu amaçla, Şerif Paşa'nın elçisi ile General Tormasov bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. Ancak, Şerif Paşa Ruslara net bir cevap vermekten kaçınmıştır.²⁶

Savaş sürecinde Rusların Ahıska bölgesine yönelik askeri hareketleri 1810 ve 1811 seneleri boyunca devam etmiştir. Bu dönemde Ahıska'da yaşayan Hristiyan Gürcü halk Rus ordularına destek vermiş ve Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak bölgenin Rus kontrolü altındaki Gürcistan'a bağlanması için mücadele vermişlerdir. General Orbeliani'nin General Tormasov'a gönderdiği mektupta bu açıkça görülmektedir.²⁷ Kasım 1810 tarihinde Rus birlikleri Ahıska'yı kuşatma altına almışlar, ancak kaleden çıkan Osmanlı birliklerinin Rus birliklerine saldırması üzerine Rus birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Rus birliklerinin Ahıska saldırısı üzerine dönemin Erzurum valisi Emin Paşa, Ahıska'ya yardıma gelmiştir. Yenilmiş Rus birliklerini Ahıska birlikleri takip etmiş böylece Rus birlikleri Tiflis'e kadar geri çekilmek zorunda kalmışlardır.²⁸ Ayrıca, kuşatma esnasında Rus ordusu içerisinde başlayan veba salgınının Rus ordusunu yıpratması da Rusların geri çekilmesindeki bir diğer etkidir.²⁹ Bu başarısızlıklar nedeniyle

²³ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 56.

²⁴ Surmanidze, "Selim Ximshiasvili", 41.

²⁵ Surmanidze, "Selim Ximshiasvili", 45.

²⁶ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 123.

²⁷ Gogolauri Roman, *Ruset-Turqetis Omebi da Samxret Saqartvelos Sakitxi* (Publishing House Universali: 2016), 69.

²⁸ COA, HAT/1005/42140.

²⁹ Tuğba Kardaş, "XIX. Yüzyılda Kafkasya'da Salgın Hastalıklar ve Karantina Önlemleri 1800-1900", (Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2010), 33.

Kafkasya'da bulunan Rus ordu komutanları arasında yeni tayinler gerçekleştirilmiştir. General Tormasov komutasındaki Kafkas Rus ordularının başına 6 Haziran 1811 tarihinde General Tormasov'un yerine General Paulucci tayin edilmiştir.³⁰

Şerif Paşa'nın 1810 senesinde tekrar Ahıska valisi olmasının ardından savaşın bitimine kadar yaşadığı başarısızlıklar, özellikle 1811 senesinde Şerif Paşa'nın bizzat koruması gereken Ahılkelek şehrinin Ruslar tarafından işgal edilmesi, kendisini Osmanlı yönetiminin gözünden düşürmüştür. Ayrıca, Rusların Revan Hanlığı üzerine gerçekleştirdikleri gece baskınında Şerif Paşa'nın Ruslara yardım ettiği İstanbul tarafından öğrenilmiştir.³¹ Bunun üzerine 1812 senesinde Selim Paşa tekrardan Ahıska valiliğine tayin edilmiştir.³² Ancak, Osmanlı yönetiminin Selim Paşa'nın faaliyetlerinden ve amacından haberdar olması neticesinde Selim Paşa'nın bölgedeki prestiji ve gücü de hesaba katılarak, kendisine karşı açıktan bir kovuşturma yerine, Selim Paşa'nın pasifize edilmesi için yollar aranmaya başlanmıştır. Selim Paşa'nın her ne kadar Ruslardan ümidini kesmiş olsa da Ruslarla ortak hareket eden Guri Kralı ile dostane ilişkileri Osmanlı yönetiminin aradığı fırsat olmuştur. Bu dönemde Ruslarla ortak hareket eden Guri Kralı'nın faaliyetleri neticesinde Osmanlıların elinde olan Shekvetili ve Kirkulet bölgelerinin Ruslar tarafından işgal edilmesi Osmanlı yönetimine istediği gerekçeyi vermiş ve Selim Paşa'nın idam edilmesi için Erzurum valisi Pehlivan İbrahim Paşa görevlendirilmiştir.³³

Aralık 1814 tarihinde Erzurum valisi Pehlivan İbrahim Paşa (Osmanlı arşiv belgelerinde Baba Paşa namıyla da zikredilmektedir) üç koldan Ahıska topraklarına girmiş, Macervan ve Oltu kalelerini ele geçirmiştir.³⁴ Bunun üzerine Selim Paşa, üzerine gelen kuvvetlerden kaçarak önce Acara'ya, ardından da Gürcistan'daki Heyhat kalesine çekilmiştir.³⁵ 11 Haziran 1815 tarihinde ise Pehlivan İbrahim Paşa tarafından yakalanmış ve idam edilmiştir.³⁶ Selim Khimshashvili üç büyük devletin savaş sahası olan bir bölgede aile isminden ve elinde bulundurduğu güçten faydalanarak Ahıska eyalet valiliğini eline geçirmiş, lider karizmasını kullanarak bölgedeki Hristiyan ve Müslüman Gürcülerin önemli bir bölümünü etrafında toplamayı başarmış bir kişidir. Bölgedeki Osmanlı gücünün zayıflamasından faydalanarak ve bunu Rus ittifakıyla destekleyerek bağımsız bir Gürcistan kurma hayali başarıya ulaşamamış olsa da kendinden sonraki isyan hareketlerine rol model olduğu kesindir.

Selim Paşa'nın ölümünün ardından Ahıska'da 1816-1819 seneleri arasında iki farklı lider tarafından yönetilen iki isyan daha meydana gelmiştir. Bunlardan ilki Selim Paşazade Ahmed Paşa'nın isyanıdır. Ahıska'daki Müslüman Gürcü feodallerin bu dönemde Osmanlı yönetiminden rahatsızlığı Gürcistan'daki Rus yönetiminin kuvvetlenmesiyle iyiden iyiye artmıştır. Ahmed Paşa hem bağımsız Gürcistan ideali için hem de babası Selim Paşa'nın intikamını almak amacıyla Osmanlı yönetimine isyan

³⁰ Berdzenishvili, *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi*, 428.

³¹ COA, HAT/799-37032 - 0.

³² COA, HAT/282-16793.

³³ COA, HAT/0820.

³⁴ COA, HAT/481-23564.

³⁵ COA, HAT/662-32276.

³⁶ COA, HAT/0494.

bayrağını çekmiştir. Bir diğer isyan hareketi ise bölgedeki feodal beylerin başlattığı bir isyan hareketinden ziyade Ahıska'daki Osmanlı yöneticilerine karşı bir halk hareketi olarak başlayıp, ardından Ahıska Eyaleti'ne bağlı Khertvisi Sancak beyi Ağzı-Açık Mehmed Ağa namıyla bilinen Mehmed Vachnadze'nin önderliğine soyunduğu 1816 Ahıska halk ayaklanmasıdır.

2) Selim Paşazade Ahmed Paşa İsyanı

Ahıska bölgesinde Selim ve Şerif Paşa çatışmasının ardından Selim Paşa'nın isyanı ile bölgeye bir düzensizlik hakim olmuş, bu sebeple bölgedeki isyanın bastırılmasının ardından tansiyonun düşürülmesi ve iki paşanın verdikleri zararın tanzimi için Ahıska eyaleti üç yıl vergiden muaf tutulmuştu.³⁷ Ancak, Selim Paşa'nın idamının ardından bölgede sular durulmamış, bu sefer de oğlu Ahmed Bey Osmanlı yönetimine karşı isyan hareketine başlamıştır.

Ahmed Bey 1816 yılından itibaren Ahıska Eyaleti'ne bağlı Ardanuç Sancağı'nda Sancak beyi olarak görevlendirilmiştir. Ahmed Bey'in yönetimin ilk dönemlerindeki amacı babası Selim Paşa ile aynı minvaldeydi; önce Ahıska yönetimini ele geçirmek, sonrasında ise bölgede Ahıska merkezli özgür bir Gürcistan kurmak.³⁸ Bu amaçla Ahmed Bey, Ahıska eyaleti içinde yer alan Yukarı Acara halkının desteğini alarak isyan etmiştir. Ahmed Bey bu isyan sırasında Yukarı Acara'da bulunan Osmanlı mütessellimini bölgeden uzaklaştırmayı başarmıştır.³⁹ Ahmed Bey bir taraftan da kendi güvenliğini sağlamak için kaleler inşa ettirmeye başlamıştır. Ahmed Bey'in isyanı başladığı sırada dönemin Erzurum valisi Pehlivan İbrahim Paşa, isyan haberini İstanbul'a göndermiş, gönderdiği arzda isyanın önemsenecek büyüklükte olmadığını ve isyanın bastırılma görevinin kendisine verilmesini talep etmiştir.⁴⁰

Ahmed Bey'in isyan ettiği haberi İstanbul'a ulaşınca Ahmed Bey'in idam edilmesine dair emir verilmiştir. Bununla birlikte Ahıska'daki bir kısım eşraf ve halkın bir bölümü bu isyan ile bir ilgileri olmadığına dair İstanbul'a arzlar göndermişlerdir.⁴¹ O dönem Ahıska Eyalet valisi olan Lütfullah Paşa'nın Ahmed Bey isyanını bastırarak kabiliyette olmadığı düşünüldüğünden yerine bu işi halledebilecek bir vali gönderilmesi düşünülmüş; bu iş için Sivas valisi Hacı Ali Paşa, Kars Muhafızı Hüseyin Paşa, Rakka valisi Behram Paşa, Adana valisi Mustafa Paşa ve Hafız Ali Paşa gibi isimler gündeme gelmiştir.⁴² Ahıska valisi Lütfullah Paşa ise isyanın başlamasının ardından Ahmed Bey'in affedilmesine dair bir arzını İstanbul'a göndermiştir.⁴³ Lütfullah Paşa'nın Çakeli ailesinin bir ferdi olduğu göz önünde bulundurulduğu vakit, babasının rakibi olan Selim Paşa'nın oğlu için bu şekilde kefil olması da ayrıca dikkate değer bir hususdur. Paşa'nın bu tavrının bir sonucu olarak, Erzurum valisi Pehlivan İbrahim Paşa Erzurum valiliğinin yanında Ahıska eyalet valisi olarak tayin edilmiş, Trabzon Valisi Hazine Darbaşı Süleyman Paşa'dan yardım olarak

³⁷ COA, HAT/475-23309.

³⁸ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 58.

³⁹ Şanizade Mehmed Ataullah Efendi, *Tarih-i Şanizade Osmanlı Tarihi 1223-1237/1808-1819*, I, (Haz: Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 930.

⁴⁰ COA, HAT/1226-47906.

⁴¹ COA, HAT/1226-47906.

⁴² COA, HAT/500-24519.

⁴³ COA, HAT/504-24838.

hemen Yukarı Acara bölgesine harekete geçmesi istenmiştir. Fakat Ahıska bölgesinin Eylül başından itibaren karın yağmaya başladığı sert iklimli bir bölge olması nedeniyle hareketin başlaması için baharın gelmesi beklenmiştir.⁴⁴

Bu esnada Ahıska eyaletine yönelik başka bir tehdit daha ortaya çıkmıştır. O dönem Rize ayanı olan Tuzcuoğlu Memiş Ağa'nın, Ahıska'daki kargaşadan istifade ederek Of ve Sürmene'deki çapulcu takımından bir ordu oluşturarak Ahıska'yı kontrol altına alma çabası içerisinde olduğu haber alındığından bölgeye birkaç savaş gemisinin gözdağı vermek amacıyla gönderilmesi emredilmiştir.⁴⁵ Memiş Ağa, Selim ve Şerif Paşalar arasındaki eyalet valiliği için verilen mücadele esnasında da Ahıska'yı kontrol altına alma girişimlerinde bulunmuştur.⁴⁶ Memiş Ağa, bu faaliyetleri sonucunda üzerine gönderilen Pehlivan İbrahim Paşa tarafından yakalanarak 26 Kasım 1817 tarihinde idam edilmiştir.⁴⁷

Pehlivan İbrahim Paşa, 1817 senesi bahar mevsiminin gelmesinin ardından Ahmed Bey üzerine harekete geçmiştir. Ahmed Bey üzerine gelen ordunun karşısına çıkmamış ve dağlık alanlara geri çekilmiştir. Buralardan topladığı dağlı eşkıyasıyla kuvvetini arttırmaya çalışmıştır. Ayrıca Ahıska ağalarından da yardım istemiş ve bunun ardından Ahıska ağalarından Mehmet Ağa, Ahmed Bey'e yardım etmiştir. Ahmed Bey kısa sürede Ahıskalılardan aldığı destekle taraftar sayısını artırmıştır. Ahmed Bey sonrasında Baba Paşa'nın üzerlerine gönderdiği askeri birlikleri Geçivan (Kihvan) denen köyde kuşatma altına almış ve yenmiştir.⁴⁸ İsyanlılara karşı gönderilmiş ordu bu yenilginin ardından kaçmıştır.⁴⁹

Pehlivan İbrahim Paşa durumu İstanbul'a iletince, Padişah II. Mahmut bu duruma çok öfkelenerek derhal Ahıska ağalarının cezalandırılmasını istemiş ve bu hususla ilgili Padişah emri Pehlivan İbrahim Paşa'ya gönderilmiştir. Ahıska'da iyi derecede askeri hazırlık olması dolayısıyla Baba Paşa'nın emrine verilen asker ve mühimmat sayısı da arttırılmıştır. Sonuç olarak emri altındaki askerlerle harekete geçen Baba Paşa yüksek kalelere sığınmış olan bu asileri yakalayarak idam ettirmiştir. Asilerin idamının ardından kaçak olan Ahmed Bey'in affedilmesi tekrar gündeme gelmiştir. Kendisi için o dönem Ahıska valisi olan Benderli Ali Paşa kefil olmuş, böylelikle Ahmed Bey bir süre sonra affedilmiştir.⁵⁰

Ahmed Bey affedilmesinin ardından Osmanlı yönetimin emirlerine itaat etmiş ve bölgedeki isyanları bastırmıştır. Bu dönemde Ahıska'daki Acara halkının Gürcistan'a yönelik çetecilik faaliyetleri devam etmekteydi. Gürcistan'dan İstanbul'a gönderilen mektuplarda bu faaliyetlerden duyulan rahatsızlık belirtilirken, Ahmed Bey bu dönemde gizliden gizliye bu faaliyetleri için izin istemekteydi.⁵¹ Ayrıca bazı valiler de bu durumdan istifade ederek yapılan çetecilik faaliyetlerinden kâr sağlamaktaydı. 2 Temmuz 1818

⁴⁴ COA, HAT/47906-A, B.

⁴⁵ COA, HAT/458-22570.

⁴⁶ Aybar Meriç, "Tuzcuoğlu İsyanı ve Ahıska Üzerindeki Etkileri", *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, 2 (2017): 497.

⁴⁷ Mehmet Hacısalihoğlu, "Tuzcuoğulları" *TDVİA*, C. XLI, 451.

⁴⁸ Fadime Tosik Dinç, "Ahıska Türkleri 1800-1921." (Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2015), 151.

⁴⁹ Lomsadze Shota, *Axalcixuri Qronikebi* (Tiflis: 1997), 221.

⁵⁰ COA, HAT/502-24619.

⁵¹ COA, HAT/1105-44596.

tarihli bir belgeye göre Çıldır valisi Lütfullah Paşa'nın bu çetecilik faaliyetlerini yasaklamadığı, aksine bu faaliyetlerden kâr sağlamış olduğu görülmektedir.⁵² Bu durum İstanbul'da Rus elçisi ile yapılan anlaşmalarla çözülmüş ve Acaralıların Rusya hükümü altındaki Gürcistan topraklarından topladıkları ganimet sahiplerine geri verilmiştir.⁵³

Ancak bu çetecilik faaliyetleri devam etmiştir. 9 Nisan 1819'da ise Ahmed Bey, Guria Kralı Mamia'ya karşı Osmanlı Sultanı II. Mahmut'un emriyle bir askeri sefer düzenlemiş, bu seferde Guria'da bulunan Askaras köyüne baskın düzenlemiştir. Ahmed Bey, bölgeden 87 esir toplamış, aynı zamanda büyük bir ganimet elde etmiştir. Aynı yıl Livane ve Lazeti bölgelerini kontrol altında tutan Çakeli ailesinden Ali Bey'in isyanını bastırmıştır.⁵⁴ Ahmed Bey yaklaşan Osmanlı-Rus savaşı öncesinde ve savaş sırasında da Ruslar tarafından birçok defa cezbedilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla dönemin Kafkasya Genel Komutanı İvan Paskeviç, Ahmed Bey'le görüşüp onu Rus tarafına çekmek için General Vasili Bebutov'u görevlendirmiştir. General Bebutov'un kendisine yazdığı mektuba karşılık Ahmed Bey, Ahıska halkının Ruslarla birleşmek istemediğini belirtmiş ve Osmanlılardan yana taraf tutacağını bildirmiştir.⁵⁵

Ahmed Bey 1828 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Acara'dan asker toplayarak Ruslara karşı savaşmıştır. Bölge halkı tarafından çok sevilen Ahmed Bey, bu sayede bölgeden külliyatlı miktarda asker toplamış ve Rusların Ahıska kuşatmasında aktif olarak görev almıştır. Gürcü kaynakları Ruslar'ın 1828 senesindeki Ahıska kuşatması esnasında surlarda çarpışan Ahmed Bey'in yaralanıp surlardan düşmesi üzerine askerinin ve halkın moral ve motivasyon açısından dibe vurduğunu belirtmektedir.⁵⁶ Ahıska'nın düşüşünün ardından Ahmed Bey Ahıska'dan kaçmak durumunda kalmıştır. Ağustos 1829 tarihinde ise Rusların Yukarı Acara'ya saldırmaları üzerine burada Ruslara karşı direnmeye çalışmıştır. Bölgenin merkezi olan aynı zamanda Acara'daki müslüman nüfusun önemli bölümünü barındıran Khulo kasabasının ateşe verilmesi üzerine Khulo'yu kurtarmaya çalışmış; ancak büyük zayıflık vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁷ Ahmed Bey döneminde Acara'daki İslamizasyon politikası da daha cüretkar bir hal almış; onun isminden güç alan Khulo'daki Müslüman Gürcüler bölgedeki kiliseleri yıkmış ve yerlerine camiler yapmıştır.⁵⁸ Ahmed Bey 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının ardından Kars valisi olarak görevlendirilmiş, 1834 senesinde ise Erzurum valisi olmuştur.⁵⁹

Acaralı Ahmed Bey babasının ölümü, Rus Çarlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasında yaşadığı ikilem neticesinde bölgedeki Rus varlığının da etkisiyle Osmanlılara karşı isyan etmiş; sonrasında ise tercihini Osmanlılardan yana kullanarak bölgede Ruslara karşı savaşmıştır. Ahmed Bey'in ardından Khimshiashvili ailesine mensup beyler

⁵² Esra Pamuk, "1 Numaralı Ahıska Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi H.1183-1241/ M.1769-1825" (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2012), 40.

⁵³ Bayram Nazır, "Osmanlı-Rus Savaşlarında Acaralılar" (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1993), 31.

⁵⁴ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 59.

⁵⁵ Diasamidze Biciko, "Batumis Sakitxebi XVIII-XIX. Saukuneebis Ruset-Turqetis Omebshi", *Adjaris Dedasamshoblostan Dabrunebis 130 Wlistavisadmi Midzghvnili Saertashoriso Samecniero Konferenciis Masalebi* (2009): 18.

⁵⁶ Abesadze Avksenti, *Adjaris Mtavari Axmed Pasha-Ximshiashvili* (Tiflis: 1914), 6.

⁵⁷ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 61.

⁵⁸ Baqradze Dimitri, *Arqeologiuri Mogzauroba Guriasa da Adjarashi* (Batumi: 1985), 60.

⁵⁹ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 59.

ilerleyen yıllarda da Osmanlılardan yana taraf tutacak; Rusların Acara ve Doğu Anadolu'ya yönelik seferlerinde ve bölgedeki isyan hareketlerinde Osmanlıların kontrolünde faaliyetlerine devam edeceklerdir.⁶⁰

3) 1816 Ahıska Halk Ayaklanması

Ahıska'daki o döneme kadar yaşanmış en büyük halk ayaklanması 1816 baharında başlamıştır. Ahıska'nın köylerinden gelen Müslüman Gürcü kadınlar, bölgelerindeki askerlerin taşkınlık ve yolsuzluklarını Ahıska eyalet valisine bildirmek için Ahıska'ya gelmişlerdir. Kadınlar, Ahıska eyalet valisini bulamayınca bölgenin Ahıska mütesellimi olan Yeğen Mehmed Paşa'ya giderek bu işe bir son vermesini istemişlerdir. Ancak, Yeğen Mehmed Paşa (Gürcü kaynaklarının bazılarında kendisinden Mamed Raşid Bey namıyla bahsedilmektedir) gelen köylü kadınların talebini önce kale tamiri işleriyle uğraştığı için dikkate almamış, kadınların ısrarı üzerine ise huzurundan kovmuştur. Huzurdan çıkarılan kadınların 30 silahlı adam eşliğinde Ahıska sokaklarında gezen Kale ağası oğlu Süleyman Ağa ile karşılaşmaları ise çıkacak olayların fitilini ateşlemiştir. Durumu öğrenen Yeniçeri ustası Süleyman Ağa, Yeğen Mehmed Paşa'ya giderek yargı önünde hesaplaşılması gerektiğini belirtmiştir. Yeğen Mehmed Paşa'nın askerlerini huzuruna çağırarak Süleyman Ağa'yı tutuklamak istemesi üzerine Süleyman Ağa hançerini çekerek Paşa'yı ağır yaralamış, ardından askerleri ile Paşa'nın yanındaki askerlerin de birçoğunu öldürmüştür. Teslim olan askerler ise soyularak serbest bırakılmışlardır.⁶¹

Bu çatışmanın üzerine şehirdeki Gürcü esnaf, zanaatkar ve halk, Müslüman ve Hristiyan ayrımı olmaksızın bir araya gelip 13 Mayıs 1816'da Ahıska'da bir isyan başlatmışlardır. İsyancılar ilk önce Ahıska şehrindeki Rabat Kale'sine saldırmışlar, kale içerisinde bulunan askerlerle meydana gelen çatışmada Rabat Kalesi'ndeki birçok subay ve askeri öldürmüşler, geriye kalanları ise soyarak kaleden kovmuşlar ve kalenin yönetimini ele geçirmişlerdir. İsyancılar bunun ardından Yeğen Mehmed Paşa üzerine yürüyerek kendisini tutuklamışlardır.⁶² Paşa'nın tutuklanma haberinin eyalet genelinde yayılmasıyla isyan Ahıska şehri sınırları dışına çıkıp bütün eyalete yayılmıştır.

16 Mayıs 1816 tarihinde Ahıska Eyaleti'ne bağlı Khertvisi'de sancak beyi olarak görev yapan Ağzı-Açık Mehmed Bey (Mehmed Vachnadze) Ahıska'ya gelmiş ve ayaklanmaya öncülük etmeye gönüllü olmuştur.⁶³ Mehmed Vachnadze, Ahıska'nın ardından bölgedeki birliklere saldırarak buraları da kontrol altına almaya başlamış, hatta 21 Mayıs'ta Kvablani'de 400 kişilik bir Osmanlı birliğini yenilgiye uğratmayı başarmıştır. Ahıskalı isyancılar, o dönem Acara'yı kontrol altında tutup aynı zamanda Ahıska'ya da musallat olan ve halka zulmettiği ileri sürülen Sergerde Mehmed Turan hakkında Acara halkına bir mektup göndermişlerdir. Mektupta müşterek bir biçimde Mehmet Turan üzerine saldırı teklif edilmiş, bunu üzerine Acara halkı da ayaklanmaya dahil olmuştur.⁶⁴ Buna karşılık Pehlivan İbrahim Paşa, maiyyetinde bulunan Mehmet Turan'ın bu işle bir ilgisi olmadığı ve kendisi hakkında söylenen sözlerin asılsız olduğuna dair İstanbul'u

⁶⁰ Turmanidze, "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel", 61.

⁶¹ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 147.

⁶² COA, HAT/721-34363.

⁶³ Lomsadze, *Axalcixuri Qronikebi*, 221.

⁶⁴ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 148.

bilgilendirmekteydi.⁶⁵

Acara'daki isyancı birlikler ile Mehmet Turan'ın birlikleri arasında çatışma vuku bulurken, Ahıska birliklerinin de savaş alanına varmasıyla Mehmet Turan iki ateş arasında kalmış ve yenilerek geri çekilmiştir. Hayatta kalanlardan 400 kişi Acara'nın Kvablani bölgesindeki köylere sığınmışlar; ancak aç bırakılarak mecburen teslim olmaya zorlanmışlardır.⁶⁶ İsyanı bastırması için Serasker olarak görevlendirilen Pehlivan İbrahim Paşa, isyanın Ahıska mütesellimi Yeğen Mehmed Paşa, Sergerde Mehmet Turan ve kendi Hazinedarı Ahmed Bey sebebiyle gerçekleştiğini İstanbul'dan kendisine gönderilen arz ile öğrenmiştir.⁶⁷ Bunun üzerine Pehlivan İbrahim Paşa, Sergerde Mehmet Turan ile ilişkisini kestiğine dair bir arzı İstanbul'a göndermiştir.⁶⁸ Pehlivan İbrahim Paşa, Ahıska halkından Mehmet Turan ve Yeğen Mehmed Paşa'nın mallarıyla birlikte huzuruna getirilmesini ve suçlunun hangi taraf olduğunu bizzat belirlemek istemiştir. Ahıskalı isyancılar, bu talebi makul görmüş ve bu isimleri İbrahim Paşa'ya göndermişlerdir. Paşa, isyancılara dağılmalarını salık vererek savaş tehdidinde de bulunmuş; ancak isyancılar buna kulak asmayarak güçlerini bütün Ahıska genelinde yaymışlardır.⁶⁹

3 Temmuz 1816 tarihinde isyancılar Ahıska'ya giderek orada Paşa'ya karşı bir garnizon oluşturmuşlardır. Bu arada Pehlivan İbrahim Paşa ayaklanmayı bastırmak için büyük bir orduyla Ahıska'daki Tsurtskabi köyüne gelmiştir.⁷⁰ Mehmed Vachnadze komutasındaki Ahıskalı isyancı ordusu, Pehlivan İbrahim Paşa'nın ordusuyla karşı karşıya gelmiş ve 13 Ağustos'ta yapılan savaşta Ahıskalı isyancılar yenilmiştir. Savaşın ardından Pehlivan İbrahim Paşa, Vale köyüne gelip kamp kurmuş, bir ay sonra Vale'den Ahıska'ya karşı harekete geçmiştir. Paşa, 26 Ağustos'ta Ahıska şehrini kuşatma altına almıştır. Şehir 11 gün boyunca Paşa'ya karşı koymuş, halkın önemli bir bölümü Pehlivan İbrahim Paşa'ya karşı savaşa dahil olmuştur. 4 Eylül'de Paşa'nın ordusu şehre topyekün bir saldırı başlatmış ise de bu saldırı yenilgiyle sonuçlanmış ve Pehlivan İbrahim Paşa'nın ordusu dağılmıştır. Bundan sonra İbrahim Paşa bir ay boyunca Ahıska'yı kuşatma altında tutmuşsa da bir sonuç alamayıp 11 Ekim'de nihayet Ahıska'dan ayrılmıştır.⁷¹

İbrahim Paşa'nın çekilmesinin ardından Ahıska'da sular durulmuş; isyancı lideri Mehmed Vachnadze tekrar Khertvisi'ye dönmüştür. Pehlivan İbrahim Paşa'ya karşı kazandığı zafer Mehmed Vachnadze'nin Ahıska'daki popüleritesini oldukça arttırmıştır. Bu dönemde Mehmed Vachnadze'nin Ahıska Eyaleti'nde mevcut sorunların çözümünde tek mercii konumuna yükselmesi, İstanbul'u Ahıska'daki yeni statükoyu tanımaya mecbur bırakmış, böylelikle isyan sona ermiştir.⁷² Ancak, sonrasında meydana gelen gelişmeler göstermektedir ki isyandan en fazla faydalanan grup yine bölgedeki yerel feodaller olmuş, bölgedeki Gürcü halkı bu isyan sayesinde kazanmak istediği hakları elde edememiştir.⁷³

⁶⁵ COA, HAT/721-34363.

⁶⁶ Lomsadze, *Axalcixuri Qronikebi*, 221.

⁶⁷ COA, HAT/721-34363.

⁶⁸ COA, HAT/633-31245.

⁶⁹ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 149.

⁷⁰ Lomsadze, *Axalcixuri Qronikebi*, 221.

⁷¹ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 149.

⁷² COA, AE. SMHD. II./118-9903.

⁷³ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 149.

İsyan sonrasında Ahıska halkının Osmanlı yönetimine karşı duyduğu çekincenin neticesinde, Ahıska kadısı Mehmed Emin vasıtasıyla İstanbul'a bir arz yollanmıştır. Arzda, bundan sonra Osmanlı yönetimine yönelik bu tarz bir harekette bulunmayacaklarını ve birbirlerine kefil olduklarını beyan etmişlerdir.⁷⁴

1816 Ahıska ayaklanması, bölgede Osmanlı hakimiyetini devirmeyi amaçlayan ve kısmen milli nitelikler taşıyan Ahıskalı Gürcülerin bir başkaldırısı olarak nitelendirilebilir. Ayaklanma bölgedeki farklı sınıf ve gruplardan oluşan Gürcüleri birleştirmiş ve bir ordu oluşturarak Osmanlı yönetimine karşı yekpare bir biçimde savaşmalarına zemin hazırlamıştır. İsyanın en çok katılımın sağlandığı yerler Samtskhe-Cavakheti (Ahıska), Acara ve Shavsheti (Şavşat) bölgeleri olmuştur.⁷⁵ İsyanın başına Mehmed Vachnadze'nin geçmesinin ardından isyancılar arasındaki sınıf ayrımı ortadan kalkmış, yoksul halkın yanında zanaatkar ve esnaflar da isyana katılarak tek bir amaç dahilinde savaşmışlardır: bölgedeki Osmanlı hakimiyetini ortadan kaldırmak. Mehmed Vachnadze'nin yanında Kale ağası oğlu Süleyman Ağa, Acaralı Tuna Mamede da isyana önderlik eden diğer liderler olmuştur. Ancak, bölgedeki Gürcü feodalleri çıkarları doğrultusunda bu isyana kimi zaman destek vermişler kimi zaman da Osmanlı yönetiminden yana taraf tutarak yanlı bir politika sergilemişlerdir. İsyanın ardından Gürcü feodaller Osmanlı yönetimi ile anlaşarak bazı tavizler karşılığında bölgedeki güçlerini geri kazanmış ve isyandan en karlı çıkan sınıf olmuştur. İsyan bölgedeki Gürcü halkı için sonuçları açısından bir farklılık yaratmamıştır. İsyan her ne kadar başarıya ulaşmış olsa da kendisine bir hedef belirleyemediği için bölgedeki statüko kısa bir süre sonra tekrardan eski haline dönmüş, Osmanlı yönetimi bölgede tekrardan hakimiyetini tesis etmiştir.⁷⁶

Ayaklanma sona erdikten sonra, tutuklu bulunan Ahıska mütesellimi Yeğen Mehmed Paşa ve Sergerde Mahmud Turan İstanbul'a gönderilmiş, Pehlivan İbrahim Paşa'nın hazinedarı Ahmed Bey ve Yeniçeri ustası olan Süleyman Ağa ise şehirde dükkanları soydukları gerekçesiyle katledilmişlerdir.⁷⁷ İsyan sırasında şehirden kovulan Gürcü unsuru ise tekrardan Ahıska'ya iskan edilmiştir. İsyanın sona ermesinden sonra, Çakeli soyundan gelen Lütfullah Paşa tekrar Ahıska'ya eyalet valisi olarak atanmış, böylece bölgede önemli bir konuma sahip olan ve diğer Gürcü feodallerinin büyük saygı duyduğu Çakeli ailesi tekrar Ahıska yönetimine getirilerek yerel Gürcü feodallerin arzusu tatmin edilmiştir.⁷⁸

Görüldüğü üzere, Ahıska Eyaleti'nin Selim ve Ahmed Khimshashvili'den sonraki isyan ve bağımsızlık figürü, 1816 ayaklanmasının liderlerinden biri ve Khertvisi Sancak Beyi Mehmed Vachnadze olmuştur. Ahıska bölgesindeki Gürcü yanlısı hareketlerin birçoğu Khertvisi Sancağı'nda gözlemlenmiştir. Bunun en önemli nedeni, Gürcistan sınırında bulunması ve Sancak'ın ana köylerinde Gürcü dilinin ve Hıristiyan inancının hiçbir şekilde zarara uğramaması olarak gösterilebilir. Ahıska gibi, Khertvisi de

⁷⁴ COA, HAT/1107-44639.

⁷⁵ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 150.

⁷⁶ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 151.

⁷⁷ COA, HAT/1107-44639.

⁷⁸ COA, C.DH./211-0547.

Gürcistan'dan kaçan siyasi liderlerin sığınaklarının başında geliyordu. İmeret Kralı II. Solomon, Bagrat Hanedanı'ndan Prens Aleksandre Batonishvili, İmereti ve Kartli-Kaheti'nin diğer feodal beyleri Gürcistan'da yaşadıkları başarısızlıkların ardından bu bölgelere sığınmış ve Gürcistan'da Rus idaresine karşı faaliyetlerini buradan idare etmeye çalışmışlardır.⁷⁹

Ayaklanma biter bitmez Mehmed Vachnadze 24 Mart 1816 tarihinde Khertvisi'ye gitmiş ve kendisine yönelik muhtemel bir Osmanlı saldırısına karşı Khertvisi'deki kalesini kuvvetlendirmeye başlamıştır.⁸⁰ Ayaklanmadan sonra Mehmed Vachnadze Ahıska'da etkili bir politik figür haline gelmiştir. Ahıska valisi Lütfullah Paşa görevden el çektirildiğinde yerine geçecek olan Benderli Ali Paşa Ahıska'ya varana dek bölgenin idari işleri Mehmed Vachnadze tarafından karara bağlanmıştır. Mehmed Vachnadze, Osmanlıların İran, Rusya ve Gürcü hanedan üyeleri ile olan diplomatik meselelerine de bizzat katılıp görüş bildirmiştir. Diğer yandan, bu yaptıklarının Osmanlı hükümeti nezdinde bir karşılığının olmasından korktuğu için Osmanlı yönetimine güvenememiş, bu sebeple İran ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurma yolunu seçmiştir. İran ile ilişkilerini o dönem İran'da sürgünde olan Prens Aleksandre Batonishvili aracılığıyla sürdüren Mehmed Vachnadze, Aleksandre Batonishvili ile aralarındaki yakın ilişkiye binaen Ağustos 1818 tarihinde Prens Aleksandre'yi konuğu olarak 300 kişilik kapı halkıyla birlikte Khertvisi'ye davet etmiştir.⁸¹

Bu durum doğal olarak Rusların gözünde bir tehdit olarak algılanmıştır. Dönemin Kafkasya Genel Valisi Aleksey Petroviç Yermolov (Kafkasya Genel Valiliği 1816-1827), Prens'in Khertvisi'ye gelmesini Gürcistan'daki Rus yönetimi açısından bir tehdit olarak görmüş ve Binbaşı Veletsky'yi Kartli-Kahet tahtının namzeti olan bu adamı yakalaması için görevlendirmiştir. Veletsky'ye verilen talimata göre; Veletsky sabotajcı kılığına girecek ve önceden hazırlanan plana göre 9 Eylül 1818 tarihinde yerli Müslüman Gürcülerin desteğiyle Aleksandre Batonishvili'yi yakalayacaktı.⁸²

Aleksey Yermolov, Mehmed Vachnadze'nin kritik durumunun ve Sultan II. Mahmud'un suikastla ilgili gizli bir kararname yayınladığının farkında olarak, Mehmed Vachnadze'yi Rus tarafına çekmenin yollarını aramıştır. Bunun için büyük hediyelerle Veletsky'yi Mehmed Vachnadze'ye yollamış ve onun tavrını yoklamasını emretmiştir.⁸³ Yermolov, aradaki ilişkiyi Mehmed Vachnadze'nin yakın adamlarından biri olan ve önceden Khertvisi Sancağı'ndan kaçan Eliaz Ağa vasıtasıyla yürütmeye karar vermiştir. Yermolov, Mehmed Vachnadze'nin Osmanlı yönetiminden bir tehdit görmesi durumunda, Mehmed Vachnadze'ye Rus koruması altına alınacağına dair garanti, gerekirse Kverno Kartli'ye (Güney Kartli bölgesi) iltica edebileceği ve kendisine toprak verileceğine dair söz vermiştir. Gizlice Khertvisi'ye gelen Eliaz Ağa, Yermolov adına Mehmed Vachnadze'ye şöyle bir teklifte bulunmuştur: Prens Aleksandre Batonishvili'yi bize iade edin ve benimle Sabaratiano'da (Ermenistan) yaşamak için taşının. Ancak Mehmed Vachnadze teklifi

⁷⁹ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 151.

⁸⁰ Lomsadze, *Axalcixuri Qronikebi*, 221.

⁸¹ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 151.

⁸² Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 152.

⁸³ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 152.

reddetmiştir. Bunun üzerine Yermolov, Aleksandre Batonishvili'nin öldürülmesi için de bir anlaşma zemini aramış, ancak her defasında reddedilmiştir.⁸⁴ Mehmed Vachnadze'nin Rusları her seferinde reddetmesinin altında yatan sebep, Rusların Aleksandre Batonishvili isminden duydukları korku olup Mehmed Vachnadze bu korkudan yararlanmanın yollarını aramıştır.

Sonuç olarak Mehmed Vachnadze, hem Osmanlı merkezi hükümetine karşı savaşmış hem de bölgedeki feodal dokunulmazlığını korumak için yeri geldiğinde Osmanlı yönetimi ile ortak hareket etmiş, zamanının tipik bir feodal beyidir. Bünyesinde hem ulusal bir karakter hem de Müslüman Gürcü feodal sınıfa dair profilleri birleştiren bir yerel lider olarak Mehmed Vachnadze Ahıska tarihinde önemli bir politik figürdür.

4) 1819 İmeret ve Guria İsyanları Sırasında Mehmed Vachnadze'nin İsyanlılarla İlişkisi

Rusların İmeret Krallığı'nı 1804 senesinde ilhak etmesinin ardından İmeret Krallığı'nda Rusların yönetimi her geçen gün daha ağırlaşmıştır. İmeret isyanı da bu dönemde Gürcistan'da ortaya çıkan diğer isyanlarla aynı sebeplere sahiptir. Rusların Gürcü kilisesi üzerinde hakimiyet kurmaya çalışmaları önce bölgedeki tavad-anzavurları rahatsız etmiştir. Gürcü kilisesindeki ayinlerde yapılan ritüeller değiştirilmiş, Rusların yaptığı ayinler Gürcülere zorla yaptırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca tavadların yönetimdeki etkisi bölgedeki Rus yöneticiler tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu sebeplerle 1819 yazında İmereti bölgesinde Ruslara karşı bir isyan başlamıştır. Bu isyan ilk başta dini sebepleri olan bir isyanken, sonradan Çar'ın kolonizasyon rejimine karşı çıkan bir isyana dönüşmüştür. İsyanın Rus yönetimine karşı bağımsızlık anlamı kazanmasının ardından köylüler de bu isyana destek vermeye başlamıştır.⁸⁵

İsyanın başlamasının ardından Yermolov, General Veliaminov'u isyanı bastırmakla görevlendirmiştir. İsyan sırasında dönemin Khertvisi Sancak beyi olan Mehmed Vachnadze isyanlılarla yakın ilişkiler kurmuştur. Bu yakın ilişkiler sayesinde İmeretli isyanlılar Ahıska'dan yardım alabileceklerini ümit etmişlerdir. Temmuz ayında İmeretli bir tavad olan Kakucha Kiknadze iki köylüyle birlikte Khertvisi'ye giderek orada Mehmed Vachnadze ile görüşmüştür. Daha sonra onu Ivane, Nikoloz ve Davit Abashidze tarafından gönderilen hazine çiftçisi Kirtishvili ziyaret etmiştir. İsyanlılar Mehmed Vachnadze'den mühimmat, para ve mümkünse asker talep etmişlerdir. Ayrıca, İmeretli halkı Mehmed Vachnadze'den Aleksandre Batonishvili'nin İmeretli tahtına geçme konusunda ikna edilmesini de talep etmiştir.⁸⁶ İsyan sırasında Mehmed Vachnadze hem İmeretli'nin hem de Guria-Samegrelo'nun tavadları ile ticari yazışmalar yapmıştır. Aradaki iletişim ise Khertvisi'den Markoz adındaki Gürcü Katolik bir tüccar tarafından sağlanmıştır. Mehmed Vachnadze, gelen isyanlılara gerekli durumlarda ona haber vermelerini, isyana destek için her zaman hazır olduğunu dile getirmiştir. Ekim 1819'da Papuna Tsulukidze, Nikoloz Abashidze ve Davit Nizharadze önderliğinde büyük bir İmeretli isyanı heyeti Khertvisi'ye gelmiş, hatta Davit Nizharadze, Khertvisi'de Aleksandre Batonishvili ile de görüşme

⁸⁴ Khantadze Shota, "Masalebi Aleksandre Batonishvilis Biografiisatvis." *S. Canashias Saxelobis Saqartvelos Saxelmwifo Muzeumis Moambe* C. XXII (1961): 266.

⁸⁵ Canashia, Berdzenishvili, 283.

⁸⁶ Dumbadze Mamia, *Dasavlet Saqartvelo XIX. Saukunis Pirvel Naxevarshi* (Tiflis: 1957), 23.

imkanı bulmuştur. Mehmed Vachnadze ile yapılan görüşmeden anlaşıldığı üzere, Aleksandre Batonishvili Mehmed Vachnadze tarafından tayin edilen görevlilerle İmereti'ye gidecek ve İmeret isyanının başına geçecekti. Bu dönemde Mehmed Vachnadze kendi pozisyonunu kuvvetlendirmek adına İmereti tahtı üzerinde Aleksandre Batonishvili'nin adaylığını desteklemiştir.⁸⁷

İmereti'de isyanın başlamasının ardından Guria bölgesi de isyana destek vermiştir. 1820 Nisan'da Guria'lı isyancılar özellikle Raja ve Guria'da askeri birlikler toplamışlardır. İsyancı liderlerinden Ivane Abashidze'nin bu dönemde İmereti'den kaçıp Guria'ya gelmesinin ardından Rus birlikleri de Guria bölgesine girmişlerdir. Rus birlikleri ile Gürcü birlikleri arasında meydana gelen çatışmalarda Rus birlikleri galip gelmiş ve köyler yakılmıştır. Raja şehrinin tahrip edilmesinin ardından isyancılar Ivane Abashidze'nin birlikleri ile birleşmiş, ancak Ivane Abashidze yenilmiş ve Ahıska'ya kaçmıştır. 24 Temmuz 1820'de Sisxlismghvrelı (Kan dökken) savaşında General Veliaminov'un ordusu Gürcü ordusunu yenmiş ve isyan sona ermiştir. İsyanın bitmesinden sonra Gürcü isyancılar cezalandırılmış ve bir bölümü hapse gönderilmiş, bazıları ise Sibiry'a sürgün edilmiştir.⁸⁸

1826-1828 Rus-İran savaşı sırasında İran, Gürcistan'da siyasi ve askeri faaliyetler yürütmüş, Gürcü prenslerini Rusya'ya karşı kışkırtmakla kalmayıp silah da göndermiştir. Bu dönemde Osmanlılar da bölgede Rusya'ya karşı Gürcü prenslerine destek vermiştir. İmeret Krallığı'nı yönetenlerin soyundan gelen Prens Vahtang Trabzon'da bulunduğu sırada, Guria halkının Ruslardan bıktığını belirtmiş ve halkının Ruslardan kurtulması için Osmanlı'dan yardım istemiştir.⁸⁹ 2 Ağustos 1826 tarihinde Ahıska Eyalet valisi Hakkı Paşa, İran'ın Gürcistan üzerine ilerlediğini ve Gürcistan halkının da Ruslara direnmek için hazırlandığını belirtmekteydi.⁹⁰ Guria Dadyanı V. Mamia'nın 20 Kasım 1826 tarihinde ölmesinin ardından, Guria halkı Rusya'nın göndereceği görevliye itaat etmemek konusunda anlaşmıştır. İsyanın başlamasının ardından bölge halkı Osmanlı İmparatorluğu'na durumu anlatan bir mektup yazmış ve başarısız olurlarsa Osmanlı topraklarına sığınacaklarını bildirmişlerdir.⁹¹ İsyanın başarısız olmasının ardından Dadyan Mamia'nın karısı Prenses Sofia Ahıska valisi Ahmed Rüşdü Paşa ile görüşerek Osmanlı topraklarına sığınmıştır.⁹²

Bu dönemde Güney-Batı Gürcistan'da Ruslara karşı tekrardan Osmanlılar ile ittifak kurulmasına yönelik fikirler ortaya çıkmıştır. Hem İmeret isyanında hem de Guria isyanında Gürcülerin Ruslara karşı Osmanlı desteği talep ettikleri görülmektedir. Ancak, bu dönemde Rusya'nın Güney Kafkasya'da Osmanlı'ya karşı çok daha güçlü ve avantajlı durumda olması, ayrıca Osmanlı ile Rusya arasında savaş durumunun olmaması

⁸⁷ Lomsadze, *Samstxe-Cavaxeti*, 154.

⁸⁸ Gogoladze D, *Brdzola Carizmis Batonobis Winaaghmdog XIX. Saukunis Pirvel Oceulshi* (Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973), 936.

⁸⁹ COA, HAT/38094.

⁹⁰ COA, HAT/38095.

⁹¹ COA, HAT/36613/İ.

⁹² COA, HAT/36613.

nedeniyle Osmanlılar Gürcü krallıklarına resmi olarak destek verememiştir.⁹³

Görüldüğü üzere, 1819 senesinde İmeret ve Guria'da başlayan isyanlar Gürcü ulusal kimliğinin oluşmasında büyük öneme sahip olmakla birlikte, Gürcülerin Çarlık Rusyası'na karşı tek başlarına başarılı olma şanslarının düşük olmasından dolayı nihayete erememiş isyanlardır. Gürcü hanedan üyelerinin Ruslara karşı Osmanlı desteği istemeleri ve Ahıska'da meydana gelen isyanda sivrilen Mehmed Vachnadze'den destek aramaları, Gürcü ulusal kimliğinin yeni yeni oluşmaya başladığı döneme denk gelmektedir. XIX. yüzyıla kadar Gürcistan'ın farklı bölgelerine hükmeden feodal beyler ve krallar arasında süregelen bölgesel çatışmalar bu dönemden itibaren yerini topyekün başkaldırlara bırakacak, aynı zamanda Gürcü aydınlar, Gürcü ulusal kimliğinin oluşması için gerekli ideolojik yapılanmanın temellerini atacaklardır.

Sonuç

Çarlık Rusyası'nın 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile başlayan Gürcistan'ı ilhak süreci, o dönem İran ve Osmanlı tahakkümünden bunalan Gürcü Krallıkları için bağımsızlığa giden yolda bir umut ışığı olarak görülmüştür. Gürcü Krallıkları, bölgede Osmanlı ve İran aleyhine genişleyen Ruslara bu amaçla destek vermiş, bölgenin jeopolitik konumu ve aralarındaki siyasi sürtüşmeler gereği birlikten uzak oluşlarını Rus hakimiyeti altına girerek sonuca bağlayacaklarına inanmışlardır. Çarlık Rusyası tahakkümünün Gürcü Krallıklarını birleştirmesinin ardından ise uygun ortamı yakaladıklarında bağımsızlık için mücadele edeceklerine dair bir görüşe sahiptirler. Ancak, Çarlık yönetiminin Gürcistan'daki hanedanlar, Gürcü halkı ve yerel feodaller üzerine icbar ettiği şartların ağırlığı, Gürcü kültürünün asimilasyonuna çalışılması ve Gürcistan'ın yönetiminde sadece Rus yöneticilerin söz hakkı olması gibi durumlar Gürcülere mevcut gerçeklerin ideallerinden çok uzak olduğunu göstermiştir.

Bu gerçeklik yine de Osmanlı hükmü altındaki Ahıska ve Acara eyaletlerinde Osmanlı hükmünden kurtuluşun Rus yardımıyla gerçekleşebileceği algısını değiştirmemiştir. Ahıska bölgesinde XIX. yüzyılın başlarında daha önceden olduğu gibi Osmanlı tarafından taltif edilip bölgede yönetici konumuna yükselen yerel feodallerin Gürcistan'da yavaş yavaş ve emin adımlarla yerleşen Ruslarla müttefik olup Osmanlı hükmüne karşı başlattıkları isyanlar bu algının bir sonucudur. İlk olarak Ahıska eyalet valisi olan Selim Khimshashvili'nin, ardından Ardanuç sancak beyi olan oğlu Ahmed Khimshashvili'nin başlattıkları isyanlar ilk etapta bölgedeki Osmanlı hükmünü kırıp yerine Rus kontrolü altında kısmi bağımsızlığı amaçlamaktaydı. Ancak, bu iki isyancı liderin Ruslarla ittifakın kendilerini bağımsızlıktan ziyade başka bir esarete götürdüğünü farketmesi üzerine; Selim Khimshashvili tek başına bir bağımsızlık savaşı verme kararı alarak sonu idamla biten bir mücadele yaşamış, oğlu Ahmed Khimshashvili ise sırt döndüğü Osmanlı'nın tabiiyetini tekrardan kabul ederek Ruslara karşı bölgede Osmanlı hükmünün bir neferi olma yolunu seçmiştir.

Khertvisi sancak beyi Mehmed Vachnadze ise Ahıska'da meydana gelen halk

⁹³ Baramidze İrakli, *Qartul-Rusuli-Osmaluri Urtiertobebi XIX. Saunikis I. Mesamedshi* (Batum: Bsu Saqartvelos İstoriis Katedra Samxret-Dasavlet Saqartvelos Samecniero-Kvleviti Centri, 2005), 26.

ayaklanmasını fırsata çevirerek bölgedeki zayıflamış Osmanlı kontrolünü kendi çıkarına kullanmış, hem Çarlık Rusyası ile hem de İran ile ilişkilerini aktif tutarak bölgenin kontrolünü belirli bir süre kendi tekelinde tutmuştur. 1816 Ahıska ayaklanması her ne kadar halkın başlattığı ve başarıya ulaştırdığı bir isyan olsa da isyan sonunda Ahıska'daki Gürcü halkın içinde bulunduğu şartlarda bir değişiklik olmamıştır. Ayrıca, Mehmed Vachnadze'nin 1819 senesinde İmeret ve Guria'daki isyancılarla ve Gürcü hanedanlar içerisinde en etkin ve kadimi olan Bagrat Hanedanı'ndan Prens Aleksandre Batonishvili ile olan aktif ilişkisi kendisini Rusların gözünde önemli bir konuma getirmiştir. Ruslar, Mehmed Vachnadze aracılığıyla Ahıska'nın ele geçirilmesi fikrini aktif tuttuğundan, kendisine yönelik faaliyetlere girişmekten kaçınmışlardır.

Beyanname:

- 1. Etik Kurul İzni:** Etik Kurul İzni gerekmemektedir.
- 2. Katkı Oranı Beyanı:** Yazar, makaleye başkasının katkıda bulunmadığını beyan etmektedir.
- 3. Çıkar Çatışması Beyanı:** Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan etmektedir.

Declarations:

- 1. Ethics approval:** Not applicable.
- 2. Author contribution:** The author declares no one has contributed to the article.
- 3. Competing interests:** The author declares no competing interests.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

COA (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi)

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

Abesadze, Avksenti. *Adjaris Mtavari Axmed Pasha-Ximshiashvili*. Tiflis: 1914.

Allen, William E.D. *A History of the Georgian People*. London: 1971.

Aybar, Meriç. "Tuzcuzade/Tuzluoğlu İsyanı ve Ahıska Üzerindeki Etkileri" *Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu*, 2 (2017): 493-499.

Baramidze, İrakli. *Qartul-Rusuli-Osmaluri Urtiertobebi XIX. Saukunis I. Mesamedshi*. Batum: Bsu Saqartvelos İstoriis Katedra Samxret-Dasavlet Saqartvelos Samecniero-Kvleviti Centri, 2005.

Baqradze, Dimitri. *Arqeologiuri Mogzauroba Guriasa da Adjarashi*. Batum: 1985.

Berdzenishvili, Nikoloz. *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi*. Tiflis: Saqartvelos SSR Mecnierebata Akademia, 1965.

- Canashia, Simon; N. Berdzenishvili. *Saqartvelos İstoriis Sakitxebi Wigni*. Tiflis: Mecnierebata, 1990.
- Diasamidze, Biciko. "Batumis Sakitxebi XVIII-XIX. Saukuneebis Ruset-Turqetis Omebshi." *Adjaris Dedasamshoblostan Dabrunebis 130 Wlistavisadmi Midzghvnili Saertashoriso Samecniro Konferenciis Masalebi* (2009).
- Dumbadze, Mamia. *Dasavlet Saqartvelo XIX. Saukunis Pirvel Naxevarshi*. Tiflis: 1957.
- Gogoladze, D. *Brdzola Carizmis Batonobis Winaaghmdog XIX. Saukunis Pirvel Oculshi*. Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973.
- Gogolauri, Roman. *Ruset-Turqetis Omebi da Samxret Saqartvelos Sakitxi*. Publishing House Universali: 2016.
- Guruli, Vahtang. *Saqartvelos Axali İstoria (1801-1918), Wigni I*. Tiflis: Qartuli Universiteti, 2017.
- Gvosdev, Nikolas K. *Imperial Policies and Perspectives Towards Georgia, 1760- 1819*. Oxford: Macmillian, 2000.
- Hacısalihoğlu, Mehmet. "Tuzcuoğulları." *TDVİA*, C. XLI, 451-453.
- İobashvili, Guliver. *Kartul-Rusuli Politikuri-Diplomatiuri Kontaktebi XVIII-XIX Saukuneta Mijnaze da Kartl-Kaxetis Samefos Aneqsia Rusetis Mier 1801 W. Aqti*. Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973.
- Khantadze, Shota. "Masalebi Aleqsandre Batonishvilis Biografiisatvis." *S. Canashias Saxelobis Saqartvelos Saxelmwifo Muzeumis Moambe XXII* (1961): 239-274.
- Kardaş, Tuğba "XIX. Yüzyılda Kafkasya'da Salgın Hastalıklar ve Karantina Önlemleri 1800-1900" Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, 2010.
- Lomsadze, Shota. *Axalcixuri Qronikebi*. Tiflis: 1997.
- Lomsadze, Shota. *Samstxe-Cavaxeti (XVIII. Saukunis Shuawlebidan XIX. Saukunis Shuawlebamde)*. Tiflis: 1975.
- Nazır, Bayram "Osmanlı-Rus Savaşlarında Acaralılar." Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1993.
- Paichadze, Giorgi. *Kartli Kaxetisa da Rusetis Urtiertobebis Ganaxleba 80iani Wlebis Dasawyisshi. 1783 W. Xelshekruleba*. Tiflis: Saqartvelos İstoriis Narkveebi, 1973.
- Pamuk, Esra "1 Numaralı Ahıska Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi H.1183-1241/ M.1769-1825." Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2012.
- Surmanidze, Ramaz. "Selim Ximshiasvili Samxret-Dasavlet Saqartvelos Gantavisuflebistvis Brdzolis Winaamdzgholi." *Erovnuli-Ganmatavisuflebeli Modzraoba XIX. Saukunis Samxret-Dasavlet Saqartveloshi, Niko Berdzenishvilis İstituti* (2015): 40-53.
- Süreyya, Mehmed. *Sicil-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Şanizade Mehmed Atullah Efendi. *Tarih-i Şanizade Osmanlı Tarihi 1223-1237/1808-1819*, I. Haz: Ziya Yılmaz, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.

Tanrıverdi, Mustafa. "Rusya'nın Merkez-Taşra İdari Yapılanmasında Kafkasya (1785-1882)" *Türkiye Günlüğü* 126 (2016): 61-68.

Tosik Dinç, Fadime "Ahıska Türkleri 1800-1921." Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, 2015.

Turmanidze, Otar. "Ximshiasvilebi XIX. Saukunis Pirvel Naxevis Samxret-Dasavlet Saqartvelos Sazogadobriv-Politikur Cxovrebaşi." *Erovnuli-Ganmatavisuflebeli Modzraoba XIX. Saukunis Samxret-Dasavlet Saqartveloshi, Niko Berdzenishvilis İnstituti* (2015): 54-66.

Türker, Özgür. "Gürcistan'ın Rus Himayesine Girmesi ve Sonuçları: Georgiyevsk Antlaşması'ndan Ağa Muhammed Han'ın Tiflis Seferi'ne" *History Studies* 7 (2015): 149-165.

